

PAPER DETAILS

TITLE: Tarihsel Gelisim Sürecinde Yörükler

AUTHORS: M Said DOGAN,Cihangir DOGAN

PAGES: 15-29

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100870>

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE YÖRÜKLER

Doç. Dr. M. Said DOĞAN
Doç. Dr. Cihangir DOĞAN

ÖZET

Bilindiği üzere, göçer Türkmen grupları, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettiler. Osmanlı yönetimlerinin iskan siyaseti nedeniyle, göçer toplulukların çoğu yaşama tarzlarını değiştirdiler. Yörük olarak da adlandırılan bazı göçer topluluklar, yaşama tarzlarını Güney Anadolu'da devam ettirmektedirler. Bu makalede, göçer Yörüklerin sosyal ve kültürel özellikleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Orta Asya, Anadolu, Göçer, İskan Siyaseti, Yörükler

ABSTRACT

As known, nomadic Turkmans groups have immigrated from Central Asia to Anatolia. Because of settlement policy of Ottoman governments, most of nomadic groups left their life style, today. Some nomadic groups, called as youruks, have been maintaining their life style In Southern Anatolia. In this article, social and cultural characteristics of nomadic youruks are explained.

Key Words

Central Asia, Anatolia, Nomad, Settlement Policy, Yourks

1.Yörük ve Türkmen Kavramı

Yörük: Yörümek fiilinden türemiş olup, Anadolu'ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz Boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir (Eröz, 1991: 20).Faruk Sümer de “Yörük” kelimesini hemen aynı anlamda Göçebe Türkmenler olarak kullanmaktadır (Sümer, 1950: 518).

Bazı araştırmacılar “Yörük” yerine “Yürük” kelimesini kullanmışlardır. Buna neden olarak da yürümek fiilinden türediğini iddia etmişlerdir (Gökbilgin, 1957: 4, Güngör, 1941).

Bu görüşü kabul etmeyenler ise, yürük kelimesinin aslının “Yügrük” olduğunu, bu tabirin sıfat halinde ileri, medeni, bilgili, cins ve saf anlamlarına geldiği gibi halk arasında kabiliyetli, dirayetli, cesur anlamlarına da geldiğini kaydetmektedirler. (Eröz, 1965: 121). Yine Eröz, Dinar Türkmenlerinde düğünlerde kullanılan odunu kesmek için gençlerin dağa gittiğini, odunu ilk getiren gence çeşitli hediyeler verildiğini ve bu oduna “Yügrük Odunu” adı verildiğini belirtmiştir. Bu örnekten “Yügrük” kelimesinin kabiliyetli, atak, iyi koşan anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır. Bu durumda bu konudaki çalışmalar ve bizzat günümüzdeki yaşayan grupların kendilerine “Yörük” dedikleri dikkate alınırsa, bize göre de “Yörük” kelimesinin daha uygun olduğu söylenebilir.

Faruk Sümer Yörük sözünün kesinlikle bir kavim, ulus (il) veya bir kabilenin adı olmadığını belirtmiştir. Kelimenin yapısında da işaret edildiği gibi, şimdi göçebe kelimesiyle anladığımız hayat tarzının kastedildiğini kaydetmiştir (Sümer, 1950: 551).

Büyük Larousse'de ise Yörük, Orta, Güney ve Batı Anadolu ile Rumeli'de konar göçer yaşamı sürdüren, Türkmen boylarından olan kimselere 14. Yüzyılın sonlarından itibaren verilen bir ad olarak kaydedilmektedir (Larousse, c:24).

Türkmen kelimesi ise, Müslüman olan oğuzlara “Müslüman Türk” manasına “Türkmen” demişlerdir. 11. Asırdan beri Oğuz kelimesi ile aynı anlamda kullanılan “Türkmen” kelimesi, Oğuzların yerleşik olmayan, henüz yerleşmeyen, göçebelikte devam eden kısımlarına verilmiştir. Sonradan “Oğuz” kelimesi tamamen bırakılmış, yerleşik oğuzlara Türk, göçebelğe devam edenlere Türkmen denilmiştir. Bundan sonra Oğuz yerine Türkmen kelimesi kullanılmıştır. Bu durumda Türk kelimesinin Türkmen'den daha medeni olduğu ortaya çıkmaktadır (Türk Ans., 1977: c:25).

Türkmen kelimesinin kullanılmasındaki önemli bir nokta da Türkmen kelimesinin Oğuzları, Şamanist Oğuzlardan ayırt edebilmek için kullanıldığı kaydedilmektedir (Sümer, 1980: 51).

Yörük terimine ilk defa Yazıcıoğlu Ali'nin kitabında (Tarih-i al-i Selçuk) rastlanılmıştır. "Sahra nişin ve göçkuncü, yani yaban yurtlu ve Yörük" sözlerini kullanmıştır. Yine aynı yazar "Yörük evi" kelimesini kullanmıştır (Sümer, 1950: 518).

Ayrıca Germiyanoglu Ali Şah, Osman Gaziye Yörükoğlu tabirini kullanmıştır (Sümer, 1950: 518).

Bu konuda dikkati çeken bir nokta da, çeşitli araştırmalarda 15. ve 17. yüzyıllarda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan aşiretlere Türkmen denilmektedir. Kızılırmak'ın batısında yaşayan Adalar, Marmara, Batı Anadolu ve Rumeli'de yaşayan aşiretlere Yörük tabiri kullanılmaktadır. (Avcıoğlu, 1978: 172, Sümer, 1950: 551)

Köprülü de Yörüklere Türkmen denildiğini ifade ederek, aşiret, Yörük ve Türkmen kelimelerini aynı anlamda kabul etmektedir (Gökbilgin, 1957: 6). Eröz Köprülü'nün görüşüne yakın bir görüş belirtmiştir. Yörük kelimesinin Türkmen eski adlarının yerini tuttuğunu belirtmektedir. Türkmen'in boy, şube ismi olmaktan başka ekonomik ve sosyal hayat tarzına sahip olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı Türkmen kelimesinin yerini Yörük kelimesinin aldığını ve tarih kaynaklarında bu iki kelimenin çoğu eş anlamlı olarak birlikte kullanıldığını kaydetmiştir. Türkman-ı Halep, Yörükhan-ı Halep gibi (Eröz, 1965: 121).

Yukarıda belirtildiği gibi, Yörük tabirinin göçebe anlamında olmak üzere, 14. Asrın ikinci yarısında ortaya çıktığı veya kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Bunun yanında Yörük sözünün şimdiki anlamda göçebe olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumu destekleyen çeşitli örnekler verilebilir. Bizim çalışma yaptığımız bölgelerde yerleşik hayata geçenlere (Antalya-Alanya civarı) manav denildiğini ve Yörüklükten çıktı denildiğini gördük.

Türk göçerliğiyle ilgili önemli bir nokta da, göçebe aşireti kavramıyla bugün Türkiye'de yaşayan kıpti, çingene ve abdal adıyla bilinen bu grupların ne kültür ne de yaşama biçimleri bakımından herhangi bir benzerlikleri olmayışıdır. Çingeneler göçebe bir halktır. Fakat Yörük değildir. Göçebe sözü bir halk grubu için bir özelliktir. Buna karşılık Yörüklük esasen bir hayat tarzını bildirmekle beraber etnik bir grup olduğunu da gösterir. (Gökbilgin, 1957: 4). Ciro Truhcka Balkan Yörüklerinden bahsederken, Yörük kelimesini ancak Anadolu yaylak ve kışlaklarında sürülerini otlatan belirli bir zümreye ait olarak izah etmekte ve bunu diğer Türkmen kabilelerinden ve çingenelerden

ayırmaktadır (Güngör, 1941: 9). Kıpti, çingene ve abdal vs. adıyla bilinen bu grupların Türk kökenli olmadığı bilinmektedir. Oysa Türk geleneğindeki aşiretler, özellikle göçer aşiretler hem kültürel kimlikleri bakımından, hem de yaşama biçimleri bakımından dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Türk topluluklarıyla yakınlıklar ve benzerlikler göstermektedir. Hatta Eröz'ün araştırmasında Orta Asya ile Anadolu aşiretleri arasında önemli benzerlikler ve bağlılıklar olduğu zengin örneklerle anlatılmaktadır (Eröz, 1991: 15).

Yukarıdaki çalışmalar göz önüne alındığında Türkmenlerin Oğuz Türklerinin bizzat kendisi olduğu anlaşılmıştır. Oğuz ulusu 24 boy ve soy adı taşımaktadır. Afşar, Beğdili, Çepni, Alayontlu, Yüreğir, Kınık, Bayat, Yazır, Akevli, Karaevli, Döğer, Dodurga gibi kabile ve aşiretler halinde olmayanlar ise yerleşilen yer ve köy adları halinde bu ünvanlarını günümüze kadar taşımaktadırlar.

Yörükler ise, yürüyen, gezen, göçebe demektir. Naci Kum her Yörükün Türkmen olduğunu, buna karşılık her Türkmenin Yörük olmadığını Kaydetmektedir (Kum, 1949:70). Yörüklük Türkmen aşireti hayatının sadece davar sürüleri otlamakla geçinen ve daha iptidai bir hayat tarzı içinde olanlarıdır. Diğer bir nokta da Yörükler'in kök bir Türkmen kabile veya aşiret adlarından çok davarlarının (keçi), koyunlarının renklerini, aşiret başkanlarının adlarını taşımalarıdır. Sarıgeçili, Tekeli, Saçıkaraklı, Şıhlı, Akkoyunlu, Hacılı, Karaisalı, Hayta, Honam, Boynuinceli gibi. Naci Kum bunların hepsine birden Türkmen demenin daha uygun olacağını belirtmiştir.

Netice olarak Yörükler yazın yaylalarda, serin otlaklarda ve kışın kışlaklarda, daha sıcak ovalarda hayvancılıkla uğraşan, büyüklü küçüklü gruplar halinde yaşayan, konar-göçer Türklerdir. Bu konar-göçer gruplar az sayıda haneler olduğu gibi, oldukça çok sayıda (yüzlerce) haneli büyük gruplar da olabilir. Grupların başında yönetici durumunda bir bey bulunur. Kısaca günümüzdeki Yörük kavramını Anadolu ve Rumeli'de konar-göçer olarak yaşayan, geçimlerini çoğunlukla hayvancılık ve ziraat ile sağlayan, mevsimlere göre kışlak ve yaylalarda kurdukları evlerde ya da çadırlarda oturan, Oğuz Türklerine verilen isim olarak söyleyebiliriz.

2.Yörüklerin Kökeni

Yörüklerin kökeni hakkında araştırmacıların birbirine yakın görüşler ileri sürdükleri görülmüştür. Tarihçi Gökbilgin bu görüşleri iki grupta ele almıştır (Gökbilgin, 1957: 5). Birinci görüş Yörükleri ırk olarak mongol sayanlar ve mongloid bir tip gösterdiğini iddia edenler. Bu görüş Anadolu'daki Yörüklerin büyük bir kısmının Kafkas, küçük bir kısmının ise mongloid bir tip gösterdiğini kabul etmektedir. Bunlara göre Anadolu'ya temiz Moğol kanını yalnız Nogay

taraflarının getirdiği kaydedilmektedir. Bundan dolayı Wenzel bu kanın Türkmen ve Yörükler arasında bulunduğunu kabul etmektedir.

İkinci görüş ise: Yörüklerin saf Türkmen olduğunu söyleyen görüştür. Bu görüşü savunanların başında gelen Lejean, Yörüklerin büyük bir kısmının göçebelikten yerleşik (sederter) hayata geçtiklerini belirtmiştir. Tsakyroglou da Yörüklerin Orta Asyadaki Türkmenlerin torunları yani Türkmen soyundan oldukları ve bazı bakımlardan İran ve Azeri Türklerini hatırlattıkları düşüncesini benimsemiştir. Bayraktareviç, Yörüklerin büyük bir kısmının hakiki bir Türk tipi gösterdiğini, aynı zamanda eski ve temiz Türkçe kelimelerin kullanıldığını belirtmiştir. Hamilton Yörüklerin Türklerle akraba olduğunu, Traeger ise; Selçuklular Anadolu'ya gelirken Yörüklerin de buraya ayak basan ilk Türk halkı olduğunu kaydetmiştir (Gökbilgin, 1957: 6). Bu görüşlere benzer Hoppe E.M. de Yörüklerin Türkistan'dan çıkarak Anadolu'ya ve Rumeli'ye yayıldıklarını, bu nedenle köken itibari ile bugünkü Türklerin Soyundan olduklarını söylemektedir (Güngör, 1941: 8).

Yukarıda görüldüğü gibi çeşitli araştırmacılar Yörük ve Türkmenlerin Orta Asya kökenli olduğunu ve bunların Orta Asya'dan geldiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle bu grupların Orta Asya'daki Türk soyunun devamı olduğu farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bu durumda Anadolu'yu fetheden Türk devletini kuran Türklerin Oğuz Şubesinden olduğu söylenebilir. Türkiye Türklerinin Oğuz olduğu gibi, Hun ve Göktürk iktidarları döneminde Oğuzlar Türk imparatorluğunun en önemli ve hakim zümresini oluşturmuşlardır. Oğuzların Atalarının Oğuzhan (Metehan) olduğu bilinmektedir. Oğuzlar 24 boya ve her boy da çeşitli oymaklara ayrılmıştır. Bunların on ikisi Bozoklar, on ikisi de Üçoklar olarak bilinmektedir. Ayrıca her boyun kendisine ait damgası vardır. Silahlarını, hayvanlarını ve teçhizatlarını bu damga ile damgalamışlardır. II. Murat döneminde Kayı Boyu damgasının resmi arma olarak kullanıldığı kaydedilmektedir (Sümer, 1972: 28). Yine I6. Asırda Kanuni'nin Kayı Boyunun damgasını toplarına bastırdığı bilinmektedir. Selçukoğullarının Kınık Boyu beyleri ve Osmanoğullarının Kayı Boyunun beyleri olduğu belirtilmektedir (Türk Ans.2977: 387).

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra boylardaki bu tür teşkilatlar sisteminin önemi kalmamış, ancak izleri günümüze kadar devam etmiştir. Bugünkü köy adları incelendiğinde Oğuz Boyunun Anadolu'daki köy adlarıyla varlıklarını tespit etmek mümkündür. Zamanla bu adların pek çoğu unutulmuş veya tanınmayacak bir şekilde değişmiş olmasına rağmen, bugün Anadolu'da 36 dan fazla Kayı, 40 Bayat, 44 Yazır, 54 Afşar, 29 Bayındır, 51 Çavuldur, 106 Eymür, 25 Alayundlu, 45 Kınık gibi adlarla 24 Oğuz Boyu temsil edilmektedir (Barkan, 1951: 539).

Öte yandan Cengiz Han'ın orduları Horasan'a girdiğinde Merv civarında toplanan 70 bin hanenin Anadolu'ya geldiği, ayrıca Orta Asya'daki büyük yurt ve otlak kavgaları nedeniyle kalabalık kütlelerin akın akın Anadolu'ya yöneldikleri kaydedilmektedir (Barkan 1950: 539).

Bu göçler sonucunda 13. Asırda Antalya-Denizli havalisinde 200 bin çadır olduğu, Kastamonu yöresinde 100 bin çadır olduğu, Kütahya-Karahisar arasında 30 bin çadır göçer bulunduğu Said tarafından kaydedilmektedir. (Cahen, 1947: 44). Ayrıca yukarda verilen bu sayılar Togan'ın verdiği sayıların çok altındadır (Togan, 1981: 317).

Bu konuda dikkati çeken önemli bir nokta da yapılan çeşitli araştırmalarda göçer nüfusun artış hızının yerleşik nüfustan daha fazla olmasına rağmen, giderek göçer nüfusunun aleyhine bir azalma olmasıdır. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı kaynaklarında göçer nüfus toplam nüfusun ancak %15'ini oluşturmaktaydı. Aynı yüzyılda Batı Anadolu'da 77 bin göçer nüfusa karşılık 397 bin yerleşik nüfusun bulunduğu kaydedilmiştir (İnalçık, 1993: 104).

Görüldüğü gibi aşiret, taife, cemaat diye gösterilen Türkmen aşireti, Yörük taifesi veya hususi ismiyle Oğulbeğli cemaati gibi çeşitli isimlere kayıtlarda rastlanılmaktadır. Türk nomad halk grupları, etnik bakımdan ayrı şeyler olmayıp, başlangıçta kökenleri bir ve sonra zaman içinde çeşitli guruplara ayrıldıkları bilinmektedir. Eröz bu Türk gruplarının köken itibari ile kesinlikle Oğuzlardan olduğunu, Oruç Beyin "bu Oğuz taifesi göçkuncü Yörükler" sözüyle belgelenmektedir (Eröz, 1991: 22).

Gökbilgin bu grupların zamanla ve mekanla çoğalarak küçük gruplara ayrıldığını veya çeşitli küçük parçaların birleşmesiyle yeni büyük bir birlik meydana getirdiklerini söylemiştir. Bu nedenle aynı dili konuşan, aynı hayat tarzını ve hemen hemen aynı örf ve adetleri devam ettiren bu insanların yabancı unsurlara en az karışmış ve saf bir Türk etnik grubu olduğunu belirtmiştir (Gökbilgin, 1957: 7).

Netice olarak kronolojik sırayla önce Oğuz adı, sonra sırasıyla Türkmen ve Yörük adı ve nihayet başlarında bulunan bir Yörük Beyinin adı ve lakabıyla kullanıldığı görülmüştür.

3.Yörüklerin İskanı

Genellikle hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Türk aşiretlerinin göçer hayat tarzına sahip oldukları bilinmektedir. Bu insanlar senenin her mevsiminde hayvanlarını daha rahat barındırabilecek ve besleyebilecek uygun coğrafi bölgelerde yaşamak zorundaydılar. Bu nedenle hayvancılıkla uğraşan Türk

aşiretleri geniş meralar, otlaklara ihtiyaç duymuşlardır. Yazın havalar ısındıkça daha serin ve yüksek bölgelere çıkarak hayvanları için elverişli yayılım alanlarına kavuşmaktaydılar. Kışa doğru ise havaların soğumasına paralel olarak tekrar aşağı doğru inerek kışlaklarına gelmekteydiler. Bu nedenle göçer aşiretlerin geniş coğrafi alanlara ihtiyaçları olması yanında aynı zamanda kolay hareket edebilecek bir konumda olmaları gerekmektedir.

Kısaca hayat tarzlarını belirtmeye çalıştığımız göçer aşiretlerinin bir taraftan Orta Asya'da yoğun bir nüfus sıkışıklığı yaşanması, diğer taraftan otlak ve hareket alanlarının kısıtlanması nedeniyle birbirleriyle çatışmaya varan rahatsızlıkları bilinmektedir. Ayrıca bu konuyla ilgili diğer bir nokta da Türk gruplarının Moğol istilasından batıya doğru kaçmak zorunda kalmalarıdır.

Bunlardan sonra göçer aşiretlerin yeni yurtlar, otlaklar edinmek amacıyla daha rahat edebilecekleri bölgeleri aramaya yöneldikleri söylenebilir.

Yörükler konusunda kayda değer çalışmalar yapan Naci Kum, göçebe Türkmenlerin tarih boyunca gösterdikleri bu hareketliliğin nedenlerini dört noktada toplamıştır (Kum, 1949: 71). Birinci neden olarak göçebe Türkmenlerin Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılarla beraber büyük fetihlere katılma zorunluluğunun oluşundan kaynaklandığını belirtmiştir. İkinci neden olarak otlağı bol ve yaylağı elverişli yeni yurtlar edinme arzularının oluşu, üçüncü olarak Türk hükümetleri tarafından yeni zaptedilen yabancı ülkelerdeki halkı Türkmenleştirmek ve az da olsa nüfusu takviye etmek için hükümetler tarafından zorla iskâna tabi tutulmaları ve göçebelerin iskân yerlerini beğenmeyip sürekli yer değiştirmelerini neden göstermiştir. Dördüncü neden olarak da serbest yaşamaya alışmış olan aşiretlerin herhangi bir hükümet baskısına, vergisine, askerliğine katılmak istemeyerek bir çadır, birkaç deve yükü ve sürülerden oluşan, her zaman göçe hazır hareketli, mal ve eşyasını bir anda toparlayıp, kendilerine daha güvenli ve daha rahat yer aramaları gösterilmiştir.

Göçer Türk topluluklarının boş toprak yerleşme ve yayılma ihtiyacının önemli bir fonksiyonu yerine getirdiğini belirten araştırmalar da dikkati çekmektedir. Göçerlerin arzu ve isteklerinden dolayı sürekli batıya doğru hareketlerinin bir taraftan çeşitli akınları ve istilayı desteklerken, diğer taraftan, ilk fethedilen alanların iskânında en önemli rolü oynamış oldukları kaydedilmektedir (Barkan, 1950: 540).

Yukarıda saydığımız çeşitli nedenlerin sonucunda merkez Anadolu olmak üzere İran, Irak, Suriye, Mısır ve Kafkasya'ya doğru yoğun bir göç dalgasının yaşandığını görüyoruz. Kavmi teşkilatlardan henüz ayrılmamış olan göçerler çeşitli istila olaylarına katılmış olmakla beraber daha çok orduların arkasından

gelmek suretiyle bunların rolünün önemli yer tuttuğunu ve fethedilen yerleri şenlendirerek, soylarının bereketiyle vatan yaptıkları kaydedilmiştir (Barkan, 1950: 527). Bir taraftan emme basma tulumba gibi, Orta Asya'dan insan kaynaklarının akın akın Anadolu'ya gelirken, Anadolu'da toprak ve mera bulabilmek için önemli miktarda Türk nüfusunun Bizans hizmetine girdiği belirtilmiştir (Barkan, 1950: 531). Barkan Babai isyanı sırasında bu yoğun Türk nüfusunun Anadolu'da sıkıştığını ve Selçuklu devletini sarstığını kaydetmiştir (Barkan, 1950: 530).

Bu durumda gerek Selçuklular, gerekse Osmanlılar göçer aileleri belirli bölgelere yerleştirmek, onları düzenli hale getirmek ve vergi başta olmak üzere onlardan çeşitli alanlarda faydalanmak istemişlerdir.

Türk devletlerinin çeşitli nedenlerden dolayı iskân politikaları geliştirmelerine ve halkın göçerlikten yerleşik hayata geçmesini teşvik etmelerine karşılık, genellikle göçer halkın bu girişimlere sıcak bakmadığı bilinmektedir. Bilge Han kayınbabasına bir şehir kurarak, halkı ile orada yaşayacağını belirttiğinde, kayınbabası köylerde ve şehirlerde yaşamının işlerine gelmediğini ve “hür ve müstakil” kalmanın göçerlik sayesinde başarıldığını söylemiştir. Selçuknâmenin yazarı da, dayısının “sakın olaki şehirlerde oturasınız, yerleşesiniz. Zira şehirde oturanların ili ve boyu malum olmaz, beylik ve asalet göçebeliktir” dediği bilinmektedir (Gökalp, 1976: 25).

İskân politikalarının giderek önem kazanmasında birçok faktör etkili olmuştur. Uzun savaşlar sonucunda meydana gelen ekonomik sıkıntılar, vergilerin artırılmasını ve yeni vergilerin konulmasını gerekli kılmıştır. Çeşitli iç kargaşaların (isyan, eşkıyalık hareketleri) meydana getirdiği durumlar, devletin yeni gelir kaynakları elde etmek amacıyla harap ve boş alanları ziraata açmak istemesi ve savaşlar nedeniyle sınır bölgelerinden içe doğru olan insan akınlarının iskân politikalarının sürdürülmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Halacoğlu, 1988:24-43).

Halacoğlu Osmanlı'nın iskân politikasını birkaç başlıkta toplamaktadır. Başlı başına göçer unsurların eşkıyalıklarını önlemek ve yerleşik halka yaptıkları zararları sona erdirmek, boş ve harap yerleri imar ederek şenlendirmek ve yeniden ziraata açmak, yeni kurulan köy, kasaba ve derbend gibi yerlere yapılan iskânlar, yerlerini terkeden halkın eski yerlerine yerleştirilmeleri, konar-göçerlerin yaylak ve kışlaklarına iskânı, sürgün nedeniyle yapılan iskânlar ve göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri şeklinde incelenmiştir (Halacoğlu, 1988: 43-124).

Selçukluların iskân politikalarına bakışlarının da fazla farklı olmadığını görmekteyiz. Anadolu'da konar-göçerlerin başıboş hareketlerine engel olmak,

onları disiplin altına almak, merkez ordusunun ekonomik yükünü azaltmak, toprağa bağlı bir ordu meydana getirmek için askeri iktalar kurarak göçebe Türkmenleri iskân etmeye zorlamışlardır (Eröz, 1965: 125).

Bütün bu iyi niyet ve politikaların yanında zaman zaman iskân uygulamasında Osmanlının çelişkiye düştüğü kaydedilmektedir. Bir taraftan iskan gerekli görülüp, teşvik edilmektedir. Diğer taraftan bu uygulamayı bir eziyet olarak değerlendirerek kararlarından vazgeçtiği belirtilmektedir (Eröz, 1965: 127). Zaman zaman eşkıyaların saldırısından, vergi yükseklüğünden ya da iskân yerinin uygun olmayışı yüzünden yerlerini terkeden Türkmenler ölüm cezasına varan ağır cezalarla karşılaşmışlardır (Refik, A, 1989: 113-118). Yine tezat oluşturulan bir nokta da Anadolu'da Yörüklükten çıkmaya, yerleşik hayata geçmeye müsaade ve teşvik edilirken hatta ölüm cezasına varacak kadar ağır uygulamalara rastlanırken, Balkan'larda Yaşayan Yörüklere ise yerleşmelerine izin verilmediği çeşitli kaynaklarda kaydedilmektedir (Gökbilgin, 1957: 19-50, Refik, 1989: 60).

Göçer Türkmenlerin Selçuklulardan başlayarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi iskân uygulamalarını inceleyen Eröz, haklı olarak karamsar bir tablo çizmiştir. İskân işleri için birçok iyi niyetli kararlar alınmış ve teşkilatlar kurulmuştur. Ancak Eröz bu kararlar ve kanunların satırlarda kaldığını belirtmiştir (Eröz, 1959: 138).

İskân konusunda değişik bir nokta da sürgünler yoluyla gerçekleşmesidir (Refik A.,1989:15). Ancak bu tür politikalar son derece nazik olduğundan büyük düzen ve titizlikle yapıldığında başarı alınabilmektedir. Gelişigüzel, ciddiyetle takip edilmemiş kararların neticesi olan sürgünler yoluyla iskân başarıya ulaşmamıştır (Barkan, 1950:559).

İskân politikalarının genellikle amacına ulaşmayışının belli başlı nedenleri olarak çoğunlukla coğrafi alanların iyi seçilmeyişi, göçerlerin hayat tarzlarına uygun yerlerin verilmeyişi, ziraat için verilen toprakların verimsiz oluşu, göçerleri anlayan idarecilerin olmayışı, genellikle devşirme yöneticilerin göçerleri anlayamaması gibi nedenler gösterilmektedir.

Buna karşılık iskân olayında inkar edilemeyecek olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. Yörükleri yerleşik hayata alıştırmak için yaşadıkları bölgelerde köyler, mezralar ve yurtlar kurulmuştur. Konar-göçer hayata elverişli olan bu yerleşim yerleri Yörükler için cazip hale getirilmiştir. Bu meydana getirilen yerleşim yerlerinde Yörüklerin çeşitli problemlerinin çözümü için kadı tayin edilmiştir (Aktan, 1994: 11).

Bu tür uygulamalardan sonra bir çok oymak kolayca iskân edilirken Afşarlar gibi bazı göçerler yerleşik hayata geçmeye şiddetle direnmişlerdir. Bunun sonucunda Osmanlı askerleri ile Afşarlar arasında birkaç kez kanlı savaşlar olmuştur. Fırka-i Islahiye askerleri ile yapılan çatışmalarda (1867) Afşarlar büyük zayıat vermişlerdir (Kalkan, 1982: 69).

Bütün bu gelişmeler sonucunda göçer hayat sürdüren Yörüklerin oldukça az sayıda kaldığı bilinmektedir. Ancak ülkemizde hala göçer hayat tarzını sürdüren Yörüklerin tamamını kapsayan herhangi bir sağlıklı ve kesin bilginin elimizde olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda tahmini rakamlara rastlanılmıştır. Svanberg 1950 sonlarında Batı Anadolu'da 50 bin yarı göçer olduğunu belirtmiştir (Andrews, 1989: 76). Yine göçerlerin sayıları konusunda 1965'lerde Türkiye'de 7-8 bin civarında çadır, yaklaşık 15-20 bin ailenin bulunduğu, bunun da yine tahmini olarak 100 bin nüfus oluşturduğu kaydedilmiştir (Eröz, 1991: 278).

Çalışmamıza ilişkin önemli sayılabilecek bir nokta da Antalya vilayetinde 1933 nüfus sayımında yaklaşık 3 bin civarında (2668) göçer çadırlı Yörük ailesinin bulunduğu kaydedilmiştir. Bu kaynağa göre Antalya merkezinde 4, Serik'de 15, Korkuteli'nde 1, Elmalı'da 3, Finike'de 4, Alanya'da 1 Yörük oymağı bulunduğu belirtilmiştir (Kum, 1940: 214). Bunun yanında son yapılan bir çalışmada Alanya civarında çadırlı göçer Yörük ailesinin kalmadığı söylenmiştir (Korum, 1996: 276). Yukarıda görüldüğü gibi Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde bile son yıllarda tamamen yerleşik hayata geçildiği belirtilmiştir. Hatta Antalya'da büyük toprak sahiplerinden Tekelioğlu ve Turgayoğullarının da geçmişte göçer Yörük oldukları ve 1719'da yerleşik hayata geçtikleri devlet kayıtlarından tespit edilmiştir (Aktan, 1996:19).

Günümüzde göçer aile sayısının çok az kaldığı anlaşılmaktadır. Bu insanların yerleşik hayata geçmesinde otlakların kalmayıp, eskiden olduğu gibi hareket alanlarının geniş olmayışı ve giderek kısıtlanması, gün geçtikçe meraların ziraat amaçlı kullanılması, hayvanları besleme ve korumanın zorlaşması, hayvancılığın eskisi gibi karlı olmayışı ve riskinin artışı gibi nedenlerden dolayı yerleşik hayata geçmenin zorunlu duruma geldiği söylenebilir. Bunun sonucunda köylere, şehirlere yerleşme arzusunun artması da önemli bir faktör olmuştur. Yine yerleşmeyi hızlandıran önemli nedenler arasında otlak spekülasyonu, orman kanunu ve orman memurlarının göçerlere dirlik vermeyişi, yol ve bekçilik ücretleri talep edilmesi, çocuklarını okutmak istemeleri, bir köye yerleşildiğinde köyün otlaklarında rahatça faydalanabilmeleri yer almaktadır.

Bizim son olarak çalışma yaptığımız bölgelerde (Aralık-1996) Antalya, Aksu, Serik, Manavgat ve Alanya civarını dolaştığımızda halen köy kıyılarında

veya yerleşim birimlerine yakın birer ikişer çadırdaki yaşayan çok az sayıda göçere rastlanılmıştır. Bu göçerler köy kıyılarında muhtarlıklarda mera kiralayarak, hatta şahıslardan arazi kiralayarak kışı geçirmek için çadır kurmuşlardır. Bunların ancak birer ikişer çadırdaki bir arada kalabildiklerini, daha fazlasına meraların yetmeyeceğini öğrendik. Bu ailelerin bir çoğu önümüzdeki aylarda ve yıllarda yerleşik hayata geçmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Yörüklüğün artık yürümeyeceğini ifade etmişlerdir. Yine bu aileler 1996 itibarı ile yazın gittikleri yaylaya 75 ile 100 milyon arasında para ödedikleri, kışlığa ise 90 ile 150 milyon arasında bir ücret ödediklerini belirtmişlerdir. Böyle olunca bir ailenin yıllık 200 milyon civarında ücret ödediği görülmüştür.

Bundan dolayı hayvancılıkla geçinen Yörüklerin otlak amacıyla yaylaya çıkanların en çok 40-50 (çadır) Anamas Yaylasında görüldüğü, çok az sayıda da Söbüce, Çayır, Geyik Dağı Çatmalı yaylasında ikişer üçer gruplar halinde çadırların bulunduğu belirtilmiştir.

Giderek çadırli göçer ailelerin azalmasıyla birlikte, bu hayat tarzının geçim şartlarının da gün geçtikçe zorlaşarak çekilmez olduğu kaydedilmiştir. Günümüzde bir belirlemeye göre bir ailenin Yörüklüğe devam edebilmesi için asgari 268 küçükbaş hayvana (koyun-keçi) sahip olması gerekmektedir. Bu sayıların altına düşenlerin geçim sıkıntısı çekeceği söylenmektedir (Aktan, 1996:18). Oysa 20. Yüzyılın başında bir ailenin geçimi için 50-60 küçük baş hayvanın yettiği bilinmektedir. Çalışma bölgemiz içerisinde rastladığımız son develi Yörüklerden Kurşunlu'da oturan Deli Alinin Süleyman Şahin, 1990'da Yörüklüğü bırakmadan önce 200 keçisi, 5 devesi ve 5 atı olduğunu söylemiştir. Aynı kaynak kişi 1950'den sonra bir Antalya milletvekilinin atının çalınmasından dolayı Yörüklere çok baskı yapılarak, yerleşmeye zorlandığını, hatta bir çok Yörük çadırının yıkıldığını söylemiştir. Yörüklüğü bırakmış olmasına rağmen Honan'lı Süleyman Şahin göçte kullandığı çeşitli çanları, hatıra olarak sakladığı deve tüylerini bize göstermiştir. Yörüklük konusunda çalışma yaptığımızı öğrenince oldukça ilgi gösterip, daha önce bir Japon araştırmacısının yaklaşık bir sene yanında kaldığını ve bu kimsenin adının Maseteke Supars olduğunu belirtmiştir.

Buna karşılık halen çadırdaki yaşayan Güloluk Köyünün merasında bulduğumuz Ahmet Kaplan iki üç çadırdaki 8-10 tane deve kaldığını ve develerin ticaret amacıyla kullanılmadığını belirtmiştir.

Netice olarak 13. yüzyıldan günümüze kadar tarihi süreç içerisinde göçerlerin yerleşik hayata soğuk bakmalarına rağmen, giderek yerleşik hayata geçmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Günümüzde göçerliği devam ettirenlerin sayısı yüzlerle ifade edilir durumdadır. Bizim dolaştığımız Antalya civarında, özellikle Kurşunlu yöresinde dağınık halde 20-25 civarında çadırli

Yörük ailesine rastlanılmıştır. Çalışma yaptığımız bölgelerde özellikle birinci ve ikinci kuşaklar Yörüklüğü yaşadıkları halde, üçüncü kuşakların Yörüklüğü ancak babalarından ve büyükbabalarından duydukları görülmüştür. Bunların sonunda çok az bir göçer kaldığı, Selçuklulardan başlayan iskân politikalarının 20. yüzyılın sonunda ancak tamamlanabildiği görülmüştür.

4.Yörüklerin Tarihsel Fonksiyonları

Göçer toplumların temel özelliklerinden biri her zaman kolayca hareket etme yeteneğine sahip olmalarıdır. Bu durum asırlarca hayvancılıkla geçimlerini temin eden grupların hayat tarzı haline gelmiştir. Böyle yaşayan aşiretlerde asabiyet duygusu yüksek ve savaş yeteneklerinin gelişmiş olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı kavmi teşkilatlardan henüz ayrılmamış olan göçebeler, çeşitli istila olaylarına aktif olarak katılmaktaydılar. Aynı zamanda fethedilen yerleri hızlı nüfus akımıyla hemen doldurarak buraları yurt yapabilmişlerdir (Barkan, 1950: 540). Bunun yanı sıra kazanılan topraklarda kendileri de daha iyi hayat şartlarına ulaşarak, askeri ekonomik açıdan giderek vazgeçilmez bir unsur haline gelmişlerdir.

Göçer Türkmen ve Yörüklerin Anadolu'nun Türkleştirilmesinde ve vatan haline getirilmesinde tarihi bir rol oynadıkları inkar edilemez. İmparatorluğun kuruluş yıllarında devlet için askeri bakımdan hayati bir unsur olan Yörükler, sefere çıktıklarında her türlü gerekli malzeme ve teçhizatlarını kendileri karşılamaktaydılar. (İs. Ans., Yörük Mad.,c:13). Bundan sonra sınır boylarında çeşitli saldırılara karşı güvenliği korumak amacıyla büyük Yörük gruplarının zorunlu olarak iskân edildiği bilinmektedir (Refik A., 1989:96). Ancak bazı araştırmacılar Osmanlının kuruluşundan bir müddet sonra göçer Türkmenlerinin rolünün layıkıyla takdir edilmediğini belirtmektedirler. (Barkan, 1950: 538).

Tarihteki Yörüklerin bazı fonksiyonları sayılacak olursak, savaşlarda ordunun her türlü ağırlıklarının taşınması, ordunun yiyeceklerini, ağır silahlarını, nakletme görevini üstlenmişlerdir. Orduda yardımcı kuvvet olarak vazife alan Yörükler yaya teşkilatının kurulmasıyla daha sistemli bir görev yapmaya başlamışlardır. Kanuni'den itibaren imar, muhafaza, su hizmetinde, kale tamiri, şehir korumaları, gemi yapımı, köprü yapımı ve koruması, maden çıkarması ve taşınması, kasaplık, şehirlerin et ihtiyacının karşılanması (Ulus aşireti İstanbul'un et ihtiyacını karşılamaktaydı), top yuvarlağı dökmeleri, ada koruması, ayrıca Yörükler bulundukları coğrafi bölgelere göre derbendlerde ve ana geçitlerde yol emniyetini sağlama gibi görevler üstlenmişlerdir (Refik A.,1989). Yine bu konuda önemli bir fonksiyonları da Yörüklere devlet için çeşitli bölgelerden zahire toplanmasında, korunmasında ve taşınmasındaki yükümlülüklerin verilmesidir (İs. Ans.,Yörük Mad., c: 13).

Yörüklerin devlete karşı çeşitli hizmetlerde bulunmasından başka ekonomik açıdan önemli miktarda vergi ödedikleri bilinmektedir: Devlet bir göçeri üç şekilde vergilendirmektedir. Hayvanlarından, hayvanlarından alınan çeşitli ürünlerden ve insan gücünden (Güler, 1992: 166). Göçer ailelerin başlıca ekonomik faaliyetleri hayvan yetiştirmeleridir. Servetlerini koyun sürüleri, deve, sığır ve at yetiştirerek sağlıyorlardı (İs.Ans.,Oğuz Mad., c: 9:381).

Ekonomik açıdan Yörüklerin diğer bir özelliği de kapalı ekonomi yapısında olmayıp, serbest ekonomi şeklinde şekillenmeleridir. Yörükler ürettikleri her türlü mal ve hizmeti ham madde olarak satarak yerine kışlık giyecek, yiyecek alırlardı. Bir taraftan ürettikleri bir çok malzemenin ihtiyaçları kadarını kendileri kullanırken, fazlasını diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere elden çıkarmaktadırlar. Üretilen bazı malzemeler halı, kilim, çuval, heybe, keçe vs.dir.

Yörüklerin ürettikleri bir çok mal ve hizmetleri ham madde olarak satmalarından dolayı önemli ekonomik kazanç kaybına uğradıklarını belirten Dönmez, onların bu durumu idrak ettiklerinde önemli ölçüde kazanç sağlayabileceklerini belirtmiştir (Dönmez, 1964: 198).

Yörük kışlık kazancını yaylada sağılar, koyunundan, keçisinden ürettiği sütü yağ ya da peynir yapmak durumundadır. Koyunundan ürettiği yünü köy pazarında satar. Hayvanlarının yaşlısını, erkeğini yaylalara gelen tüccarlara satar. (Seyirci, 1994: 193). Hatta kadınların kesilen hayvanların boynuzlarını saklayıp, bıçakçılardan bıçak aldıklarını belirtmişlerdir. Yine Aktaş 1930'lara kadar Yörüklerin İstanbullu tüccarlarla anlaşılarak günlük sütlerini tüccarların belirttiği bölgelerde peynir yapmak amacıyla getirdiklerini belirtmiştir. (Aktaş, 1994: 18).

Ordunun ikmal ve nakliye işlerinde görev alan Yörükler aynı zamanda halkın nakliye işlerini de yapmaktaydılar. Yörükler develeriyle yakın köylerden köylülerin yükünü para karşılığı taşımışlardır (Seyirci, 1994: 199, Eröz, 1991: 225). Yörüklerin önemli bir görevi de postacılık yapmalarıdır (Erdeb, 1996: 146).

Öte yandan ordu için hayati önem taşıyan cins Türk atını Yörükler üretmişlerdir. Ordu için tarihi görevlerini yerine getiren bu aşiretler 16. Yüzyıla kadar vergilerinin tamamını devlete at vererek ödemişlerdir. Özellikle Konya'da Atçeken Ulusu at yetiştirmede ün kazanmıştır (Sümer, 1950: 518).

Yakın tarihe kadar Yörükler belirli bölgelerden kil ve tuz getirerek köylülere satarak hizmet vermişlerdir. Bizim konuştuğumuz kaynak kimseler de

bu işi çok yaptıklarını beyan etmişlerdir. Buna karşılık günümüzde bu işlerin yapılmadığı görülmüştür.

Netice olarak Yörüklerin askeri , ekonomik ve siyasi açıdan tarih boyunca kayda değer hizmetlerde bulundukları anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

AKTAN Oğuz, “Antalya Çevresinde ve Güney Anadolu’da Depreşen, Dinen, Konar-Göçer Asabiyet”,Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.

BALKAN Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler” İst. Üni. İkt. Fak. Mec. cilt:11, İstanbul,1950.

DÖNMEZ Yusuf, “Karasu Batısında Bir Yörük Yerleşmesi” Coğrafya Enstitüsü Dergisi cilt:7, sayı: 17, İstanbul, 1964.

ERDEN Atilla, “Günümüzde Toros Yörüklerinden İzlenimler”, Yörükler, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996 .

ERÖZ Mehmet, “Türk Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri”, Sosyoloji Konferansları 6. Kitap, İstanbul, 1966.

ERÖZ Mehmet, “Yörükler”, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 1991.

GÖKALP Ziya, “Türk Medeniyet Tarihi”, Kültür Bakanlığı, İstanbul , 1976.

GÖKBİLGİN Tayyib, “Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan”, İstanbul, 1957.

GÜNGÖR Kemal, “Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki” A.Ü.D.T.C.F., Ankara, 1941.

HALAÇOĞLU Yusuf, “XVIII. Y.Y.’ da Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti, Aşiretlerin Yerleştirilmesi” T.T.K., Ankara, 1988.

İNALCIK Halil, “The Yürüks”, “Their Origins Expension and Economic Role” The Middle East and The Balkans Under The Ottoman Üniversty Turkish Studies Turkish Volume 9, Bloomington, 1993.

İslam Ansiklopedisi, Yörük Mad. Cilt:13.

KALKAN Emir, “Aşarlar”, Türk Dünyası Araştırmaları 19. Kitap, İstanbul, 1982.

KORUM Oğuz, “Alanya’da Yayla Göçü, Alanya Tarihi ve Kültürü”, Alanya, 1996.

KUM Naci, “Türkmen ve Tahtacılar Arasında Tetkikler, Görüşler”, T.F.A. sayı:5-1949, sayı: 6-1950, sayı:8-1950, sayı: 10-1950, sayı: 15-1950.

Larousse, cilt: 24.

REFİK Ahmet, “Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)”, İstanbul, 1989.

SEYİRCİ Musa, “Alanya Yöresinde yaşayan Bahşiş Yörükleri”, 4. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, Kültür ve Sanat Dergisi, İş bankası Yayını, sayı:25, Mart 1994.

SÜMER Faruk, “16. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, İ.Ü.İ.F. Mecmuası, cilt: 11, sayı: 1-4, İstanbul, 1949-1950.

SÜMER Faruk, “Oğuzlar(Türkmenler)”, İstanbul , 1980.

SÜMER Faruk, “Osmanlıların Mensup Bulunduğu Boy Kayılları” Türk Kültürü, sayı:118, Ankara ,1972.

TOGAN A.Z. Velidi, “Umumi Türk Tarihine Giriş”, cilt:1, İstanbul, 1981.

Türk Ansiklopedisi, Göç Maddesi, cilt: 17, MEB Basımevi, Ankara, 1969.